

Donald Davidson

Nekoherentnost i iracionalnost / Incoherence and Irrationality¹

(Preveo s engleskog jezika: Nijaz Ibrulj)

Iracionalnost je, kao i racionalnost, normativni koncept. Neko ko djeluje ili razmišlja iracionalno, ili čija su uvjerenja ili emocije iracionalni, odstupio je od standarda; ali koji standard, ili čiji standard, treba biti sudija? Ako odstupate od mojih normi racionalnosti i ne dijelite moj osjećaj za razumno, jeste li onda stvarno iracionalni? Uostalom, potpuno racionalne osobe mogu se razlikovati u pogledu vrijednosti. Ako je racionalnost samo još jedna vrijednost ili složeni skup vrijednosti, tada bi se nazivanje nekoga iracionalnim činilo samo izražavanjem neslaganja s njegovim vrijednostima ili normama.

Nema sumnje da vrlo često stigmatiziramo radnju, uvjerenje, stav ili razmišljanje kao iracionalne jednostavno zato što ne odobravamo, ne slažemo se, uvrijeđeni smo ili smatramo da nešto nije u skladu s našim standardima. Ne bavim se takvim slučajevima u ovom radu. Ovdje me zanimaju isključivo slučajevi, ako takvi postoje, u kojima se prosudba da su djela ili misli neke osobe iracionalni ne temelji, ili barem ne nužno, na neslaganju oko činjenica ili normi. Neko bi mogao doći u iskušenje da to nazove prosudbom objektivne iracionalnosti. Ovo sugerira da bismo se trebali ograničiti na slučajeve u kojima neka osoba djeluje, misli ili se osjeća suprotno vlastitoj koncepciji onoga što je razumno; slučajevima u kojima postoji neka vrsta unutarnje nekonzistentnosti ili nekoherentnosti.

---

¹ Tekst Donalda Davidsona "Incoherence and Irrationality" preveden je ovdje iz knjige D. Davidson, *Problems of Rationality*. Oxford University Press, 2004, str. 189-198.

Unutarnju je nekonzistentnost, međutim, teško detaljno opisati, a još teže objasniti. Poteškoću u opisivanju unutarnje nekonzistentnosti stvar karakter takozvanih propozicijskih stavova: uvjerenja, želja, namjera i mnogih emocija. Ukratko rečeno, problem je sljedeći: jedan od načina na koji se propozicijski stavovi identificiraju i razlikuju jedni od drugih jest njihova logička svojstva, njihovo mjesto u logičkoj mreži. Ali tada se ne bi činilo mogućim imati propozicijski stav koji nije racionalno povezan s drugim propozicijskim stavovima. Jer sam propozicijski stav, kao i propozicija na koju je usmjeren, djelomično se identificira svojim logičkim odnosima s drugim propozicijskim stavovima. Pretpostavimo da neko otkrije da mu nedostaju grablje i na temelju tankih dokaza povjeruje da ih je ukrao njegov susjed. Je li on (objektivno) iracionalan? Sigurno ne ako svoje dokaze smatra dostatnim, a nema dokaza protiv svoje sumnje. Ali pretpostavimo da ima mnogo bolje dokaze protiv svog uvjerenja nego za njega. Ipak, on nije iracionalan osim ako ne cijeni da su dokazi koje ima dokazi protiv njegovog uvjerenja i drži da dokazi protiv nadmašuju dokaze za njegovo uvjerenje. Ali, je li čak i to dovoljno da pokaže da je iracionalan ako ne prihvća ono što je Carnap nazvao “načelo potpunih dokaza”, koje savjetuje osobu da prihvati hipotezu potkrijepljenu ukupnošću dokaza koje on ili ona ima?

Ovdje smo dosegli aspekt racionalnosti koji je toliko temeljan da ne možemo shvatiti osobu koja općenito ne rezonira u skladu s njim. I tako smo došli do tačke u kojoj se spajaju razlike između standarda racionalnosti same osobe i njenog kritičara. To je “objektivna”, iako normativna, prosudba da je neko čije rasuđivanje u nekoj prilici nije u skladu s načelom totalnih dokaza rasuđivao iracionalno. (Ova tvrdnja će na kraju biti modificirana.)

Poteškoća u objašnjavanju iracionalnosti je u pronalaženju mehanizma koji se može prihvatiti kao prikladan za mentalne procese, a opet ne racionalizira ono što treba objasniti. Ono što čini problem jest da je naš uobičajeni način objašnjavanja formiranja propozicijskih stavova,

uključujući namjere i intencionalne radnje, navođenje razloga koji su uzrokovali stav ili čin. Stoga mnoga Freudova objašnjenja naizgled iracionalnih misli i postupaka imaju za cilj pokazati da su, s gledišta osobe (gledišta proširenog da obuhvati nesvjesne elemente), postojali dobri razlozi za njeno razmišljanje ili djelovanje. Paradoksalna je posljedica da objašnjavanje iracionalnosti nužno koristi oblik objašnjenja koji racionalizira ono što objašnjava; bez elementa racionalnosti odbijamo prihvatiti prikaz kao primjeren mentalnim fenomenima. Tražimo, ili smo skloni tražiti, ne samo uzroke i sile, već i uzroke koji su razlozi. Da bismo objasnili iracionalnost, moramo pronaći način da zadržimo ono što je bitno za karakter mentalnog – što zahtijeva očuvanje pozadine racionalnosti – dok dopuštamo oblike kauzalnosti koji odstupaju od normi racionalnosti. Ono što je potrebno za objašnjenje iracionalnosti je mentalni uzrok stava, ali gdje uzrok nije razlog za stav koji objašnjava.

Dopustite mi još jedan primjer: onaj izvučen iz stvarnog života, ili barem iz mog života. Jednog kasnog proljetnog popodneva vraćao sam se kući s posla na Sveučilištu Princeton. Bio je topao dan, vrata su bila otvorena. Živio sam u jednoj od niza spojenih kuća u kojima su bili smješteni profesori. Ušao sam na vrata. Nisam se iznenadio što sam u kući zatekao susjedovu ženu: ona i moja supruga često su se posjećivale. Ali malo sam se začudio kad mi je, dok sam se smjestio u stolicu, ponudila piće. Ipak sam se zahvalnošću prihvatio. Dok je bila u kuhinji i pripremala piće, primijetio sam da je namještaj preraspoređen, što je moja žena radila s vremena na vrijeme. A onda sam shvatio da je namještaj ne samo preuređen, nego je veći dio bio nov – ili nov za mene. Pravi uvid počeo je kad sam polako došao do spoznaje da je soba u kojoj se nalazim, iako identične veličine i oblika sobi koju sam poznavao, zrcalna slika te sobe; stepenice i kamin promijenili su strane, kao i vrata u kuhinju. Ušao sam u kuću do svoje.

Ovo je slučaj velike činjenične pogreške. Umjesto da dokaze koji su mi bili pri ruci koristim na prirodan način za potporu očigledne hipoteze, nekako sam uspio prilagoditi sve veći broj dokaza protiv pretpostavke

da sam bio u vlastitoj kući izmišljajući sve više i više apsurdnih ili nategnutih objašnjenja. Jesam li bio iracionalan vjerujući da sam u vlastitoj kući? Pa, to uvjerenje samo po sebi, koliko god bilo čudno ili neobično, sigurno nije bilo iracionalno ili čak glupo. Ali s obzirom na gomilanje dokaza protiv mog uvjerenja? Naravno, bilo bi iracionalno vjerovati da sam bio u vlastitoj kući na temelju suprotnih dokaza. Ali jesam li imao suprotne dokaze? Ne s moje tačke gledišta, jer mislio sam da je žena moga susjeda bila iznimno ljubazna što me je ponudila pićem u mojoj vlastitoj kući; mislio sam da je moja supruga preuredila namještaj i čak uvela neki novi namještaj. Nisam se toliko bavio hipotezom da nisam bio u svojoj kući, pa nisam napravio moguću apsurdnu pogrešku pretpostavke da moji dokazi podupiru hipotezu da sam bio u svojoj kući, a ne u drugoj.

Postoji li gledište s kojeg možemo zaključiti da je moje uvjerenje da sam bio u vlastitoj kući bilo iracionalno? Nema sumnje da postoji. Vjerujem, kao i svi drugi, da kada moram izmisliti čudna objašnjenja onoga što mislim da vidim ili vjerujem, trebam razmotriti alternativne hipoteze. Da sam se pridržavao svojih vlastitih standarda oblikovanja hipoteza, “zaključivanja do najboljeg objašnjenja”, kako to Harman naziva, zapitao bih se puno prije nego što jesam je li moja pretpostavka da sam u vlastitoj kući tačna. Predugo sam se držao preuranjene pretpostavke, a u preslagivanju tolikih uvjerenja (subjektivnih vjerojatnosti), nisam uspio primijeniti Quineov princip očuvanja: ako su ostale stvari jednake, promijenite što je moguće manje očekivanja kada se prilagođavate suprotnim pojavama. Dakle, postoji jasan smisao prema kojem sam imao obrazac uvjerenja koji nije u skladu s mojim najboljim standardima racionalnosti. Nisam bio svjestan toga. Ipak, bio sam u stanju *unutarnje nekonzistentnosti*.

Pretpostavimo da sam se, suprotno činjenicama, zapitao jesam li bio u svojoj kući ili u kući svog susjeda, i da sam priznao da dokazi, iako ne apsolutno konačni, idu u prilog hipotezi da sam bio u kući svog susjeda. Tada bih ponovno bio u stanju unutarnje nekonzistentnost i pod

uvjetom da sam se držao općeg načela da čovjek treba prilagoditi svoj stupanj vjerovanja u hipotezu onome što smatra da je stupanj u kojem je potkrijepljena svim raspoloživim dokazima - ono što se smatra dostupnim dokazom, naravno, jer ne može se učiniti bolje.

Ono što ovaj primjer sa svojim različitim primjenama sugerira jest da se nijedno činjenično uvjerenje *samo po sebi*, bez obzira koliko nečuveno drugima izgledalo, ne može smatrati iracionalnim. Samo kada su uvjerenja nekonzistentna s drugim uvjerenjima prema načelima kojih se drži sama osoba - drugim riječima, samo kada postoji unutarnja nekonzistentnost - postoji jasan slučaj iracionalnosti. Strogo govoreći, dakle, iracionalnost se ne sastoji u nekom određenom uvjerenju, već u nekonzistentnosti unutar skupa uvjerenja (ili unutar skupa koji se sastoji od uvjerenja u kombinaciji s načelima, ako se načela razlikuju od uvjerenja). Mislim da gotovo isto moramo reći o namjerama, namjernim radnjama i drugim propozicijskim stavovima (obično, ili možda uvijek, u vezi s uvjerenjima ili načelima). Nikada nisu iracionalni sami po sebi, već samo kao dio većeg obrasca.

Često kažemo za pojedino uvjerenje, radnju ili emociju da je iracionalna, ali mislim da ćemo nakon razmišljanja ustanoviti da je to zato što u tim slučajevima pretpostavljamo da mora postojati unutarnja nekonzistentnost. Stavka koju odaberemo nazvati iracionalnom prikladna je onda da bude ona čijim se odbacivanjem stvari najlakše ili ekonomičnije vraćaju u red. Ako kupim srećku vjerujući da će dobiti, možda ste u pravu kad me nazovete iracionalnim. Ali uvjerenje da je listić dobitni listić ne može me samo po sebi učiniti iracionalnim; na kraju krajeva, možda imam, ili opravdano mislim da imam, povlaštene informacije. Optužujući me za iracionalnost, pretpostavljate da nemam takve informacije; pretpostavljate da znam da imam samo jednu priliku za pobjedu, a u svjetlu ovog uvjerenja (i daljnjih uvjerenja i načela), moje uvjerenje da ću pobijediti je apsurdno. Moja se uvjerenja ne mogu uskladiti s mojim vlastitim pogledima na to kako bi vjerojatnosti trebale biti raspoređene na uvjerenja.

Ili pretpostavimo da se sramim što nisam visok šest stopa. Takva je emocija, mnogi bi smatrali, iracionalna emocija. Ako je iracionalana, razlog mora biti otprilike ovaj: neko se može sramiti posjedovanja nekog svojstva samo ako vjeruje da ga ima i smatra da je posjedovanje tog svojstva vrijedno osude. Ali nešto je zamjerljivo samo ako je nešto za što je neko odgovoran, a ne može se odgovarati što nije visok šest stopa. Ako je nešto poput ovog opisa tačno, opet otkrivamo da je iracionalnost značajka kompleksa stavova, a ne izoliranih dijelova kompleksa. Možda mislim da sam odgovoran što nisam visok šest stopa; onda nisam, na kraju krajeva, iracionalan što se sramim što nisam visok šest stopa. Naravno, moje uvjerenje da sam odgovoran za to što nisam visok šest stopa može samo po sebi biti nekonzistentno s drugim stvarima u koje vjerujem, a u tom je slučaju iracionalnost prisutna na drugi način. Poanta ostaje: jedan stav, uvjerenje ili djelovanje nazivamo iracionalnim samo kada pretpostavimo da je u sukobu s drugim uvjerenjima ili stavovima te osobe.

Evo primjera iracionalne *radnje*. Ostajem budan dokasno svađajući se s prijateljem o politici iako znam da neću moći promijeniti njegovo mišljenje (ni on moje) i ne uživam u sukobu mišljenja. Moje djelovanje je primjer akrasije (djelovanje suprotno razumskim načelima – *prim. prev.*), budući da djelujem suprotno vlastitoj prosudbi. Nema sumnje da postoje razlozi zašto se nastavljam svađati: ogorčen sam prijateljevim lažnim stavovima i izvitoperenim vrijednostima (kako ih ja vidim) i ne mogu odoljeti želji da ga ispravim, iako znam da u tome neću uspjeti. Dakle, imam svoje razloge da tako postupim, ali ti su razlozi, po mom vlastitom trezvenom sudu, nadjačani razlozima koje imam protiv nastavka rasprave. Još jednom, to nije izolirana stavka, u ovom slučaju sama radnja, ta koja dokazuje iracionalnost. Iracionalnost ovisi o neskladu između radnje i razloga koje prepoznajem kao relevantne za njezinu izvedbu.

Kao i u drugim primjerima, ovdje se ima još mnogo toga za reći i potrebno je razlikovati. Bilo koja radnja, naprimjer, može se opisati na beskrajne načine koji su nebitni za njenu iracionalnost čak i u kontekstu.

Ali za pitanja racionalnosti i iracionalnosti uvijek je relevantno razmotriti opis radnje pod kojom je ona namjerna. Namjera (ili sam tako tvrdio²) sastoji se od evaluacijske prosudbe određene vrste, a u slučaju mog nepromišljenog kasnonoćnog političkog raspravljanja, ta je prosudba doslovno u suprotnosti s prosudbom koju propisuje “načelo uzdržavanja” (apstinencije od djelovanja suprotnog razumu – *prim. prev.*) koje kaže da treba preferirati djelovati prema prosudbi na temelju svih razmatranja koja se smatraju relevantnima. Namjerne radnje povlače za sobom postojanje namjera, pa tako djelovanje s određenom namjerom može povlačiti za sobom postojanje prosudbe koja nije u skladu s drugim stavovima i načelima osobe. Strogo govoreći, mogli bismo reći da iracionalnost leži u nekonzistentnosti namjere s drugim stavovima i načelima, a ne u nekonzistentnosti radnje čija je namjera s tim stavovima i načelima.

Zasad je moja teza (daleko od dokazane, naravno) da je sva (objektivna) iracionalnost stvar unutarnje nekonzistentnosti. Ali postoji poteškoća koja nas vraća na pitanje s kojim sam započeo: koji su ili čiji su standardi u pitanju? Može se činiti da je ovo pitanje riješeno kada je odlučeno da je iracionalnost uvijek unutarnja; ovo bi se moglo shvatiti kao pokazivanje da su važni standardi samo osobe. Međutim, ovdje vreba jedna neistražena i neodbranjena pretpostavka koja bi se mogla ovako izraziti: zašto se nekonzistentnost mora smatrati iracionalnom? (Alternativno, ili možda ekvivalentno tome, moglo bi se pitati: ko će odlučiti šta konzistentnost zahtijeva?) Nije li ovo samo još jedna procjeniteljska prosudba koju bi osoba mogla odbaciti? Emerson nije vidio konzistentnost kao intelektualnu vrlinu. Kada bi se dovoljno uzbudio, moj bi otac ponekad na optužbe da je proturječio sam sebi odgovorio: “Proturječit ću sam sebi ako to želim.”

---

² U eseju br. 5 u knjizi *Essays on Actions and Events*, Oxford University Press, 1980. Vidi također moje odgovore Michaelu Bratmanu, Paulu Griceu, Judith Baker i Christopheru Peacockeu u knjizi *Essays on Davidson, Actions and Events*, izd. Bruce Vermazen i Merrill Hintikka, Oxford University Press, 1985.

Navešću još jedan primjer. Zamislite da želite unajmiti kuću, a na raspolaganju su vam tri, velika kuća koja se iznajmljuje za 1000 USD mjesečno, kuća srednje veličine koja se iznajmljuje za 800 USD mjesečno i mala kuća koja se iznajmljuje za 600 USD mjesečno. Preferirate veliku kuću u odnosu na kuću srednje veličine jer je razlika u cijeni relativno mala; preferirate srednju kuću u odnosu na malu kuću po istom osnovu. Ali također preferirate malu kuću u odnosu na veliku, budući da je u ovom slučaju razlika u cijeni dovoljna da prevagne nad veličinom kuće. Je li skup vaših preferencija iracionalan? Mogu vas podsjetiti da prema teoriji racionalnog odlučivanja vaše preferencije tvore nekonzistentnu trijadu, pa ste stoga iracionalni. Pretpostavimo da odgovorite: “Pa šta; to su *vaši* standardi racionalnosti, ne moji.” “Pa (dokazujem dalje), teorija odlučivanja (i zdrav razum) kaže da odaberete opciju koja vam je dostupna tako da nijedna nema prednost u odnosu na nju. Kako to možete učiniti, budući da koju god opciju odaberete, postoji druga koja vam se više sviđa?” “Čekajte (uzvraćate vi), koje *su* mi mogućnosti? Ako su u izboru velika i srednja kuća, uzimam veliku; ako su srednja i mala, uzimam srednju; ako su velika i mala, uzimam malu.” “Aha! (odgovaram) I pretpostavimo da vam ponudim sve tri; šta onda?” “Polako (nasmijete se): Ja uzimam veliku.” “Ali vi preferirate malu više nego veliku.” “Samo (vi odgovorite) u slučaju da je moj izbor između velike i samo male; ako je dostupna i srednja, preferiram veliku.”

Na ovom mjestu postoji nekoliko redaka koje bih mogao pridodati. Mogao bih se žaliti da je iracionalno mijenjati preferencije velikog nad malim samo zato što je dostupna druga opcija; ali možda ću imati problema s objašnjenjem zašto je to iracionalno. Ili mogu istaknuti da “nizozemska knjiga” može djelovati protiv vas: s obzirom na vaše deklarirane preferencije, može vam se ponuditi niz opklada tako da bez obzira šta god da se desi, gubite zbog svog vlastitog izbora. Za ovaj argument potrebno je mnogo upitnih pretpostavki.

Jako sam sklon misliti da je moja pogreška u ovoj zamišljenoj razmjeni došla odmah na početku: nikada vas nisam trebao pokušati prikovati na priznanje da biste se trebali pridružiti načelima teorije odlučivanja. Jer mislim da svako prihvaća ta načela, bio on toga svjestan ili ne. To, naravno, ne znači da niko nikada ne razmišlja, ne vjeruje, ne bira ili ne djeluje suprotno tim načelima, već samo da ako neko ide protiv tih načela, ide protiv svojih vlastitih načela.

Isto bih rekao za osnovna načela logike, načelo potpune evidencije za induktivno zaključivanje ili analogno načelo uzdržavanja / apstinencije. To su načela koja dijele sva stvorenja koja imaju propozicione stavove ili djeluju namjerno; a, budući da sam (nadam se) jedno od tih stvorenja, mogu to ovako reći: sva misaona stvorenja pristaju na *moje* osnovne standarde ili norme racionalnosti. Ovo zvuči sveobuhvatno, čak i autoritarno, ali ne radi se ni o čemu drugome nego o tome da je uvjet za postojanje misli, prosudbi i namjera taj da osnovni standardi racionalnosti imaju primjenu. Razlog je ovaj. Uvjerenja, namjere i želje identificiraju se, prvo, po svojim uzročnim odnosima s događajima i objektima u svijetu, i, drugo, po svojim međusobnim odnosima. Uvjerenje da će uskoro padati kiša uveliko bi izgubilo svoju potvrdu *da* je to samo uvjerenje, a da ne navede nekoga ko ima to uvjerenje i želi ostati suh da poduzme odgovarajuće korake, kao što je uzimanje kišobrana. Isto tako, vjerovanje da će kiša uskoro padati ne bi se moglo uvjerljivo identificirati kao takvo ako neko za koga se smatra da ima to uvjerenje također vjeruje da kiša pada samo ako u tom trenutku pada, a ne vjeruje da će kiša uskoro padati. I tako dalje: ti očiti logični odnosi između uvjerenja; između uvjerenja, želja i namjera; između uvjerenja i svijeta, čine uvjerenja onakvima kakva jesu; stoga oni općenito ne mogu izgubiti te odnose i ostati ista uvjerenja. Takvi su odnosi konstitutivni za propozicijske stavove.

Uvelike sam pojednostavio stvar tako što sam učinio da se čini da postoji definitivan i kratak popis "osnovnih načela racionalnosti". Ne postoji takav popis. Vrste i stupnjevi odstupanja od normi racionalnosti

koje možemo razumjeti ili objasniti nisu unaprijed utvrđeni. Shvaćamo odstupanja kada ih promatramo u pozadini racionalnosti; ali pozadina se može konstituirati na razne načine kako bi se razni oblici ekscentričnosti učinili razumljivima. Stoga bi bilo pogrešno pridavati preveliku težinu primjerima iracionalnosti koje sam odabrao, a još gore brinuti se jesam li u svakom slučaju povukao granicu između načela koja čine racionalnost i potencijalno razumljivih nedostataka na pravom mjestu. Bitna tačka je da što je iracionalnost koju pripisujemo osobi ekstravagantnija, to je manje jasno kako opisati bilo koji njen stav, bio on devijantan ili ne, i što normu smatramo bazičnijom, to je ona manje empirijsko pitanje jesu li misli osobe i ponašanje u skladu s tim.

Ako je to tako, onda nema smisla pitati, u vezi sa stvorenjem s propozicionim stavovima, je li to stvorenje *općenito* racionalno, jesu li njegovi stavovi i namjerni postupci u skladu s osnovnim standardima racionalnosti. Racionalnost je, u ovom primitivnom smislu, uvjet za postojanje misli uopće. Pitanje da li se stvorenje “slaže” s načelom uzdržavanja / apstinencije, logikom propozicijskog računa ili načelom potpunog dokaza za induktivno zaključivanje nije empirijsko pitanje. Jer samo tumačenjem stvorenja kao uvelike u skladu s ovim načelima, možemo mu razumljivo pripisati propozicione stavove, ili možemo postaviti pitanje je li ono u nekom pogledu iracionalno. Tada vidimo da je moja riječ “slaže se” obmanjujuća. Osobe ne mogu odlučiti hoće li ili neće prihvatiti temeljne attribute racionalnosti: ako su u poziciji da odlučuju o bilo čemu, oni te attribute imaju. (Nesumnjivo je iz tog razloga Aristotel smatrao da osoba ne može biti uobičajeno akraćna; akraasia je odstupanje od norme koju dijele sva stvorenja sposobna za akraćne radnje.)

Većinu vremena osoba ne može ne slijediti osnovne norme racionalnosti, a upravo ta činjenica čini iracionalnost mogućom. Jer ako neko povremeno misli ili djeluje ili osjeća na načine koji vrijeđaju te norme, mora da je odstupio od svojih vlastitih standarda, to jest od svojih uobičajenih i najboljih načina razmišljanja i ponašanja. Unutarnja nekonzistentnost

moguća je samo zato što postoje norme koje ne mogu nedostajati niti jednoj osobi. Nekonzistentnost ne mora biti prepoznata od strane osobe, iako naravno može biti, niti postojanje nekonzistentnosti ovisi o sposobnosti osobe da formulira načela protiv kojih se ogriješi. Mogućnost (objektivne) nekonzistentnosti ne ovisi ni o čemu drugome nego o tome da osoba, stvorenje s propozicionim stavovima, mora pokazati mnogo dosljednosti u svom mišljenju i djelovanju, te u tom smislu imati temeljne vrijednosti racionalnosti; ipak može odstupiti od ovih, svojih, normi.

Identificirati barem neke iracionalnosti s unutarnjim nekonzistentnostima, kao što sam to učinio u ovom radu, ne znači objasniti, ili čak ići daleko u opisivanju, takvih psiholoških stanja; doista, čini se da su problemi opisa i objašnjenja nemogući. Jer ako osoba doista u danom trenutku ima nekonzistentan skup uvjerenja i stavova, moramo pretpostaviti da su pogledi, vrijednosti i principi koji stvaraju sukob u tom trenutku sve aktivne tendencije ili sile. Nije dovoljno razmišljati o jednom ili više elemenata koji stvaraju sukob kao o potencijalu i ništa više, ili kao o stvaranju puke statističke prevage racionalnog nad iracionalnim, gdje su iracionalni događaji u manjini, ali manjina koja se očekuje u svom broju, a njegovi članovi ne zahtijevaju više objašnjenja jedan po jedan od događaja na strani razuma. Takva slika ne bi pokrenula probleme o kojima se ovdje raspravlja, budući da bi nekonzistentnost učinila dijahronijskom, a ne sinhronijskom. Dijahronijska nekonzistentnost zanimljiva je sama po sebi, ali nije zbunjujuća na isti način na koji je sinhronijska nekonzistentnost.

Sinhronijska nekonzistentnost zahtijeva da su sva uvjerenja, želje, namjere i principi osobe koji stvaraju nekonzistentnost prisutni odjednom i da su na neki način u djelovanju - to su žive psihičke sile. Nikako nije lako zamisliti kako se jedan um može opisati na ovaj način.

Mislim da nikada ne možemo razumjeti kada neko prihvaća jasnu i očitu kontradikciju: niko ne može vjerovati propoziciji oblika (p i $ne-p$) dok priznaje da propozicija ima taj oblik. Ako nekome pripisujemo takvo

uvjerenje, pogriješili smo mi kao tumači. Ali ako neko ima nekonzistentna uvjerenja ili stavove, kao što sam tvrdio da (objektivna) iracionalnost zahtijeva, tada mora povremeno vjerovati u neku propoziciju p i također vjerovati u njenu negaciju. Ja bih povukao granicu između ovih slučajeva: neko može vjerovati u p i u isto vrijeme vjerovati u $ne-p$; ne može vjerovati u p i $ne-p$. U mogućem slučaju da mislilac istodobno i u nekom smislu aktivno vjeruje u kontradiktorne izjave, on ne uspijeva da sastavi dva i dva (ili jedan i jedan), iako je ta pogreška po njegovim (i našim) standardima pogreška. Zbog toga sam u nekoliko nedavnih radova tvrdio da samo postuliranjem neke vrste podijeljenosti uma možemo razumjeti i početi objašnjavati iracionalnost.³

U ovom radu, međutim, nisam pokušao opisati ili objasniti stanja iracionalnosti; želio sam samo pokazati da prosudbe o iracionalnosti ne moraju biti subjektivne; one mogu, naprotiv, biti jednako objektivne kao i bilo koja naša atribucija misli, želja i namjera.⁴

---

³ Na primjer u eseju br. 2 u knjizi *Essays on Actions and Events*; "Paradoxes of Irrationality", u knjizi *Philosophical Essays on Freud*, izd. Richard Wollheim i James Hopkins, Cambridge University Press, 1982; i "Deception and Division", u knjizi *The Multiple Self*, izd. Jon Elster, Cambridge University Press, uskoro iz štampe.

⁴ O ranijem nacrtu ovog rada raspravljao je John McDowell na sastanku Instituta *International de Philosophie* 1984, a ja sam imao koristi od njegovih komentara.